

ФЕНОМЕН ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ: НАУКОВІ ПОГЛЯДИ АМЕРИКАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

8. Panchenko, H.P. (2020). *Tvorchi zdibnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva: teoriia i praktyka* [Creative abilities of the future music teacher: theory and practice]. *Monograph*. Melitopol, 176 p. [in Ukrainian].
9. Sysoieva, S.O. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: pidruch.* [Basics of pedagogical creativity: tutorial]. Kyiv, 344 p. [in Ukrainian].
10. Skvorchevska, Ye.L. (2022). *Psykhohohiia tvorchosti: konspekt lektsii* [Psychology of creativity: synopsis of lectures]. Kharkiv, 138 p. [in Ukrainian].
11. Chemozhuk, Yu.H. (2010). *Psykhohohiia tvorchosti: navch. posib.* [Psychology of creativity: teaching. manual]. Odesa, 182 p. [in Ukrainian].
12. Shapar, V.B. (2007). *Suchasnyi tлумachnyi psykhohohichniy slovnyk* [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv, 640 p. [in Ukrainian].
13. Ialanska, S.P. (2018). *Psykhohohiia tvorchosti: navch. posib.* 2-e vyd [Psychology of creativity: teaching. manual]. 2nd edition. Poltava, 182 p. [in Ukrainian].
14. Guilford, J.P. (1950). Creativity. *American Psychologist*. Vol. 15. pp. 444–454. [in English].
15. Guilford, J.P. (1967). *The nature of human intelligence*. N.Y.: McGraw-Hill, 156 p. [in English].
16. Mednick, S.A. (1961). Theory and test of creative thought: Proceeding of the XIV international congress of applied psychology. Copenhagen, Vol. 5. pp. 65–73. [in English].
17. Torrance, E.P. (1988). *The nature of Creativity as Manifest in its Testing. The Nature of Creativity* / ed. by R.J. Sternberg. Cambridge: Cambridge Univer. Press. Pp. 32–75. [in English].

Стаття надійшла до редакції 27.09.2023

УДК 159.923:159.942:001.891(477:73)(045)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.290213>

Крістіан Луца, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Мукачівського державного університету

ФЕНОМЕН ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ: НАУКОВІ ПОГЛЯДИ АМЕРИКАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Питання емоційного інтелекту у сучасних дослідженнях серед науковців США та України набуває усе більшої ваги, особливо, в освітньому процесі. Більшість українських і американських дослідників вважають, що саме емоційний інтелект, становить ядро фактора успішності будь-якого здобувача вищої освіти, що є неважливим, оскільки що вищий рівень емоційного інтелекту у здобувачів, то вони продуктивніші й ефективніші в різних сферах життя, демонструють широкий кругозір світогляду, емоційну стійкість до різних стресогенних ситуацій, вміння керувати власними почуттями й емоціями, що, безумовно, позитивно позначається на подальшому професійному зростанні.

У статті висвітлено та систематизовано головні віхи розвитку і підходи до розуміння феномена “Емоційний інтелект” з точки зору українських і американських дослідників на сучасному етапі розвитку педагогічної та психологічної наук.

Ключові слова: емоції; інтелект; емоційний інтелект; теорії емоційного інтелекту; моделі емоційного інтелекту.

Лім. 15.

Kristian Lutsa, Applicant of the Third (Educational and Scientific) Level of Higher Education, Specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences, Mukachevo State University

THE PHENOMENON OF EMOTIONAL INTELLIGENCE: SCIENTIFIC VIEWS OF AMERICAN AND UKRAINIAN RESEARCHERS

The topic of emotional intelligence in the late twentieth and early twenty-first centuries is becoming increasingly important in modern research by scientists in the United States and Ukraine, especially as it is interesting to see how important emotional intelligence is in the everyday life of every person. It should also be noted that the role of emotional intelligence in the educational process is no less interesting for us as researchers. Ukraine, reforming and modernizing all spheres of life, needs the latest specialists who will not only be intellectually developed but also have high levels of emotional intelligence, which is currently a criterion for a successful, sociable, team-oriented specialist in the West. We observe this trend in the United States, where university students demonstrate medium and high levels of emotional intelligence, which means that they are more adapted to various stressful situations, demonstrate a broader worldview, and show the ability to manage their own feelings and emotions, which undoubtedly has a positive impact on their further professional growth as future professionals.

The article highlights the main milestones of development, namely the understanding of the phenomenon of “Emotional Intelligence” from the point of view of Ukrainian and American researchers at the present stage of development of pedagogical and psychological science and systematizes them.

Pedagogical science, being modernized, will be able to use the achievements of psychology in the field of emotional intelligence, in particular because students of higher educational institutions of Ukraine who have developed emotional intelligence are more resilient and adapt to changes more easily, work more productively in a team and have a more creative approach. This issue has become even more relevant with the emergence of COVID-19 and the large-scale war of the Russian Federation against Ukraine.

Thus, the results of the study presented in the article provide grounds for further reform of pedagogical methods and programs that will help improve the emotional intelligence of university students.

Keywords: *emotional intelligence; pedagogy; higher education institutions; emotions; abilities; personal traits; competence; empathy; model of emotional intelligence.*

Постановка проблеми. Останні два десятиліття у світі спостерігається тенденція глобалізації усіх сфер життєдіяльності людини. Людство все більше акцентує увагу на раціональному, при цьому нехтуючи емоційною складовою, що є вкрай важливою у житті людини. Науково доведено, що кожна людина прагне задовольнити свої потреби – як базові, так і другорядні, але в тих чи тих питаннях вагомим фігурантом є емоції та наші почуття. Дослідники відзначають, що люди, в котрих є дефіцит емоційної компетентності, є менш успішні і не можуть належно задовольнити власні потреби. Це, зі свого боку, підвищує рівень тривожності, роздратованості, імпульсивності, агресивності та ін. Особливо це стало помітно в епоху COVID-19 та з початком російсько-української війни.

Отже, вагомою постає проблема аналізу наукових студій зарубіжних (американських) та українських дослідників щодо розвитку і становлення феномену емоційного інтелекту.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. На жаль, єдиної моделі як і трактування щодо емоційного інтелекту в світі досі немає, адже кожен науковець описує різні і водночас спільні риси. Тим не менш, тема актуальна і все більше цікавить дослідників, оскільки в ній є чимало “білих плям”, що розкривають нам завжди нові дані про вагомість емоційного інтелекту, який безпосередньо впливає на благополуччя кожної людини, а особливо у надважкі та стресогенні часи. Вивченню феномена емоційного інтелекту присвячено цілу низку робіт зарубіжних та вітчизняних авторів (Х. Гарднер, Р. Бар-Он, П. Саловей, К. Саарні, Дж. Майєр, Д. Карузо, Д. Гоулман, С. Дерев’янка, О. Темрук, Е. Носенко та ін.). Широкий ареал моделей різних вчених ще більш посилює значущість дослідження емоційного інтелекту як феномену.

Метою статті є теоретичний аналіз та систематизація наукових підходів американських і українських дослідників до вивчення емоційного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Емоційний інтелект як психологічний феномен став предметом досліджень відносно недавно. Великий вклад у початок розробки цієї тематики внесли такі американські дослідники як Г. Гарднер, Д. Гоулман, Д. Карузо, Дж. Майєр, П. Саловей та ін. Учені приходять до висновку, що необхідність і доцільність розвитку емоційного інтелекту визнана фактором забезпечення успішного особистісного та професійного зростання особистості. Це вимагає поглибленого наукового осмислення нового психологічного феномену – емо-

ційного інтелекту, який був вперше розглянутий американськими вченими в руслі психології особистості [13].

Передумовою виникнення концепції емоційного інтелекту вважають роботи американського психолога Г. Гарднера, який висунув думку про множинність форм прояву інтелекту [12].

Перша і найбільш відома у науковій психології модель емоційного інтелекту була розроблена П. Саловейм і Дж. Майєром у 1990 р., ними ж був визначений та введений до наукової термінології термін “емоційний інтелект”. Вони визначили дефініцію “емоційний інтелект” як “здатність відстежувати власні і чужі почуття та емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для направлення мислення і дій” [2, 67].

У 1997 р. П. Селовей, Дж. Мейєр і Д. Карузо доопрацювали модель емоційного інтелекту. Доопрацьований варіант заснований на уявленнях про те, що емоції містять інформацію про зв’язки людини з іншими людьми або предметами, які можуть бути актуальними, а також спогадами або уявними. Зміна зв’язків з людьми і предметами є причиною зміни емоцій, які буде переживати людина з цього приводу [15].

Зростанню інтересу до феномена емоційного інтелекту та його ролі у життєдіяльності людини сприяла праця американського психолога Д. Гоулмана “Емоційний інтелект”. Учений вказав, що загальний інтелект, який досліджується уже впродовж тривалого часу і вимірюється за допомогою відомих тестів на визначення коефіцієнта IQ, тільки на 20 % зумовлює успіх в житті людини, тоді як 80 % припадає на долю інших факторів, що забезпечують успіх. Серед них значне місце належить емоційному інтелекту, який, на думку вченого, сприяє особистісному зростанню, ефективності професійної діяльності [1].

Модель емоційного інтелекту, що була розроблена Дж. Мейєром, П. Саловейм і Д. Карузо, є моделлю здібностей, позаяк заснована на думці, що емоційний інтелект є когнітивною здатністю. У цій моделі є чотири складові:

1. Сприйняття, ідентифікація емоцій, їх вираження. Здатність сприймати, визначати емоції, помічати факт наявності емоції. Крім того, адекватне, точне вираження емоцій, а також здатність диференціювати істинні й помилкові вираження емоцій.

2. Фасилітація мислення. Здатність викликати певну емоцію, контролювати її. Емоції здатні впливати на важливу інформацію. Різні емоції складаються, залишають свої відбитки при розв’язанні конкретних проблем, завдань.

3. Розуміння емоцій. Здатність розуміти емоції, зв'язки між ними, переходи від однієї емоції до іншої, причини виникнення тієї чи тієї емоції, аналіз емоцій, здатність класифікувати емоції, інтерпретувати їх значення.

4. Управління емоціями. Ця здатність пов'язана з контролем за емоціями. Здатність переживати позитивні і негативні емоції. Уміння знижувати інтенсивність негативних емоцій. Здатність викликати емоції або усуватися від них залежно від цілей [9; 14].

Змішані моделі емоційного інтелекту представлені у дослідженнях Д. Гоулмена та Р. Бар-Она. У них емоційний інтелект визначається як поєднання когнітивних здібностей і особистісних характеристик.

Відповідно до теорії Д. Гоулмена, емоційний інтелект пояснюється як "здатність людини тлумачити власні емоції та емоції навколишніх з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей" [1, 211].

Д. Гоулмен висунув свою ідею емоційного інтелекту, спираючись на концепцію, створену Дж. Мейсром, П. Селовеєм і Д. Карузо, і доповнив її такими особистісними характеристиками, як ентузіазм, наполегливість і соціальні навички.

На погляд Д. Гоулмена емоційний інтелект має ієрархічну структуру і включає п'ять складових:

1. Ідентифікація і позначення (називання) емоційних станів, розуміння взаємозв'язків між емоціями, мисленням та дією.

2. Управління емоційним станом – контроль емоцій і заміна небажаних емоційних станів адекватними ситуаціями.

3. Здатність входити в емоційні стани, що сприяють досягненню успіху.

4. Здатність ідентифікувати емоції інших людей, бути чутливим до них і керувати емоціями інших.

5. Здатність вступати в ефективні міжособистісні відносини з іншими людьми і підтримувати їх.

Поглибивши дослідження даного феномену, Д. Гоулмен доопрацював структуру, до якої включив основні чотири складові: самосвідомість; самоконтроль; соціальне розуміння; управління взаємовідносинами [1].

Іншим прикладом змішаної моделі емоційного інтелекту є уявлення Р. Бар-Она. Автор пропонує таке визначення емоційного інтелекту: "безліч некогнітивних здібностей і навичок, які впливають на здатність успішно справлятися з вимогами і тиском оточення" [11, 23].

У моделі емоційного інтелекту, розробленою Р. Бар-Оном, відокремлюється п'ять основних складових: самопізнання; навички міжособистісного спілкування; адаптаційні здібності; управління стресовими ситуаціями; домінування позитивного настрою [10].

Таким чином, аналіз закордонних концепцій свідчить, що емоційний інтелект – це складне бага-

токомпонентне утворення, що включає в себе такі компоненти: когнітивний, емоційний, особистісний, соціальний. Узагальнюючи ці дані, у структурі емоційного інтелекту особистості можемо виділити: когнітивний компонент, що включає знання про сутність емоційних явищ, структуру емоційної сфери, функції та особливості прояву емоцій і почуттів; емоційний компонент, що складається з уміння розуміти власні емоції та почуття, пізнавати емоційні стани інших людей, адекватно проявляти емоційне ставлення, емпатію; особистісний компонент, до якого відносимо емоційну саморегуляцію поведінки, діяльності; уміння керувати ситуацією міжособистісної взаємодії з іншими, застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; соціальний (комунікативний) компонент, що заснований на гуманістичних установках спілкування, готовності вступати в діалогічні взаємини; знання, загальні та специфічні комунікативні уміння, які дають змогу успішно встановлювати емоційний контакт зі співрозмовником.

Огляд закордонних теорій та моделей дав загальне уявлення про сутність феномену емоційного інтелекту як конструкту, що існує на межі когнітивного й емоційного, але це дослідження не може вважатися повним без вивчення вітчизняних наукових поглядів, представлених у літературі.

У вітчизняній науці поняття емоційного інтелекту не відокремлювалось в окрему дефініцію. У 30-х рр. ХХ ст. радянський психолог Л. Виготський виділив проблему вивчення порядку і зв'язків як самих афектів, так і зв'язків, які об'єднують емоції з більш складними психологічними системами [5].

Виходячи з наявних концепцій, Д. Люсін запропонував свою модель емоційного інтелекту, що визначалась як здатність до розуміння своїх та чужих емоцій, і управління ними. Для уточнення дефініції "емоційного інтелекту" учений розкриває, що мається на увазі під здатністю до розуміння та управління емоціями [4].

Здатність до розуміння емоцій означає, що:

1. Людина може розпізнати емоцію, а саме: встановлювати сам факт наявності переживання тієї чи тієї емоції у себе, або в іншої людини.

2. Людина може відрізнити емоцію (емоційний стан, настрій), тобто встановити, яку саме (за вектором) емоцію відчуває вона сама або інша людина і знайти та чітко висловити (знайти "потрібні слова").

3. Розуміє причини, що викликали цю емоцію, і наслідки, до яких вона приведе.

При цьому, здатність до управління емоціями означає, що:

1. Людина здатна контролювати інтенсивність емоційних станів, насамперед знижувати рівень надмірно сильних емоцій.

2. Людина може контролювати зовнішнє вираження емоцій.

3. Людина може при необхідності довільно викидати ту чи іншу емоцію [4].

Отже, як визначає Д. Люсін, емоційний інтелект – це психологічне утворення, що формується у ході життя людини під впливом низки факторів, які обумовлюють його рівень і специфічні індивідуальні особливості.

Можна зробити висновок, що дослідники хоча і по-різному визначають та розглядають поняття емоційного інтелекту, все ж одноставно визнають факт, що високий рівень емоційного інтелекту є передумовою просоціальної поведінки, а низький рівень його розвитку пов'язаний з різними формами соціальної дезадаптації. У теоретичному плані концепція емоційного інтелекту відображає ідею єдності афективних та інтелектуальних процесів. З погляду практики означений конструкт отримав розвиток у зв'язку з дослідженням успішності людини в різних сферах життя і діяльності. Перспективність і обґрунтованість використання поняття емоційного інтелекту показані в безлічі робіт, виконаних у рамках різних галузей психології, але що стосується педагогіки, то їх практично нема.

Сучасні українські вчені також приділяють увагу вивченню емоційного інтелекту, особливого статусу названі дослідження набули у роботах С. Дерев'яно, Е. Носенко, М. Шпак та ін.

У дослідженні Е. Носенко емоційний інтелект розглядається у контексті єдності зовнішнього і внутрішнього щодо детермінації психічного. На її думку, емоційний інтелект як аспект виявлення внутрішнього світу особистості відображає міру розумності ставлення людини до світу, до інших та до себе як суб'єкта життєдіяльності. Йому притаманні внутрішні (диспозиційні) та зовнішні (ті, що виявляються в ознаках перебігу емоційного процесу) компоненти, котрі зумовлюють стресозахисну й адаптивну функції цієї інтегральної особистісної властивості [6].

Натомість С. Дерев'яно встановила ефективність використання психологічного тренінгу в розвитку емоційного інтелекту. Дослідниця експериментально довела пряму залежність здатності особистості до адаптації у студентському середовищі від рівня розвитку її емоційного інтелекту. Цей процес відбувається тим успішніше, чим вищий рівень розвитку емоційного інтелекту студента [3].

На думку М. Шпак, функціональні характеристики емоційного інтелекту представлені системою емоційних ставлень до себе як суб'єкта пізнання, до світу та інших людей, які відображаються у соціальній взаємодії. Емоційний інтелект необхідно розглядати у контексті категорії “діяльність”, оскільки він розвивається і проявляється у діяльності, у процесі спілкування, взаємодії з іншими людьми [10].

Дослідниця О. Темрук у своєму дослідженні емоційного інтелекту дійшла висновку, що останній

має гармонійний розвиток та успішність життєдіяльності особистості визначається рівнем розвитку її емоційного інтелекту. Аналіз основних підходів до розуміння емоційного інтелекту дає змогу визначити його як особистісну компетентність людини, що пов'язана з внутрішнім світом особистості, її переживаннями; здатність до ідентифікації, розуміння й управління емоціями, як власними, так й інших людей, а також вміння використовувати це для досягнення благополуччя. Відповідно, здібності, що стосуються власних емоцій, визначають внутрішньо особистісний інтелект; а ті, що відповідають за емоції інших – міжособистісний. Рівень розвитку цих здібностей залежить від особливостей прояву окремих рис особистості [8].

Також варто згадати дослідження емоційного інтелекту таких авторів як О. Маруховська, Н. Ришак, О. Гапончук, які описують його як складову soft-skills, що відіграє важливу роль у сучасному освітньому процесі. Здатність розпізнавати, розуміти й ефективно управляти емоціями стає ключовою компетенцією для студентів, які готуються до майбутньої професійної діяльності [7].

Отже, сьогодні відбувається активне обговорення проблематики емоційного інтелекту у вітчизняній та закордонній літературі. Розгляд концепцій емоційного інтелекту виявив таке: загальним для різних концепцій є розуміння означеного конструкту як здатності до впізнання, розуміння емоцій і управління ними як у внутрішньоособистісному, так і міжособистісному плані.

Висновки. Таким чином, у ході дослідження стає зрозумілим, наскільки важливим постає феномен емоційного інтелекту як цілісної системи у наукових доробках вітчизняних та американських дослідників. Огляд закордонних теорій і моделей дав загальне уявлення про сутність феномену емоційного інтелекту як конструкта, що існує на межі когнітивного й емоційного. Проте розгляд вітчизняних концепцій емоційного інтелекту виявив таке: загальним для різних концепцій є розуміння названого конструкту як здатності до впізнання, розуміння емоцій і управління ними як у внутрішньоособистісному, так і міжособистісному плані. Головна умова формування емоційного інтелекту багато в чому обумовлена індивідуально-особистісними, так і умовами середовища людини.

На нашу думку, наука й освіта повинні надалі разом синхронно працювати в цьому напрямі, тому перспективу подальших досліджень убачаємо у наукових пошуках ефективних практик для підвищення емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти українських університетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гуменської. Харків: Віват, 2019. 512 с.

2. Дегтярев О. “Емоційний інтелект” становлення поняття в психології. *Психологічна наука та освіта*. 2012. № 2. С. 170–180.
3. Дерев'яно С. Особливості соціально-психологічної адаптованості у зв'язку з рівнем емоційного інтелекту. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*: зб. наук. пр./наук. ред. С.Д. Максименко, М.В. Папуча. Київ – Ніжин, 2008. Т. 10, Вип. 6. Ч. 2. 573 с.
4. Ляц О. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 324–335. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2013_22_29
5. Марчук С. Теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту в психології. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Психологія*. Ужгород: Видавничий дім “Гельветика”, 2021. Вип. 3. С. 20–23.
6. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С. 95–109.
7. Ришак Н., Гапончук О., Маруховська О. Роль емоційного інтелекту як soft-skills у сучасному освітньому процесі. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 6 (12). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/157>.
8. Темрук О. Проблема емоційного інтелекту на сучасному етапі розвитку психологічної думки. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 207–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2014_33_26.
9. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. № 12. С. 136–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_12_30.
10. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1 (2). С. 282–288.
11. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ – i). Technical Manual. Toronto, Canada: Multi-Health Systems, 1997. 564 p.
12. Gardner H. Multiple intelligences: the theory in practice. New York: Basic Books, 1993. 304 p.
13. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R., Sitarenios G. Emotional Intelligence As a Standard Intelligence. *Emotion*. 2001. 432 p.
14. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R. Models of emotional intelligence II. *Handbook of human intelligence* / ed. R.J. Sternberg. 2nd ed. New York: Cambridge University Press, 2000. P. 396–422.
15. Ryff C.D., Keyes C.L.M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 69. P. 719–727.
1. Houlman, D. & Humetska, S.L. (Trans.). (2019). Emotsiynnyu intelekt [Emotional intelligence]. Kharkiv, 512 p. [in Ukrainian].
2. Dehtiarev, A. (2012). “Emotsionalnyi yntellekt” stanovlenye poniatiya v psykholohyy [“Emotional intelligence” formation of the concept in psychology]. *Psychological science and education*, No. 2, pp. 170–180. [in Ukrainian].
3. Dereviako, S. (2008). Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi adaptovanosti u zviazku z rivnem emotsiinoho intelektu [Features of social and psychological adaptability in connection with the level of emotional intelligence]. *Actual problems of psychology: Psychology of learning. Genetic psychology. Medical psychology*, Vol. 10, issue 6, part 2. 573 p. [in Ukrainian].
4. Lyashch, O. (2013). Emotsiynni intelekt yak predmet psykholohichnykh doslidzhen [Emotional intelligence as a subject of psychological research]. *Problems of modern psychology*. Issue 22. pp. 324–335. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2013_22_29. [in Ukrainian].
5. Marchuk, S. (2021). Teoretychnyi analiz poniattia emotsiinoho intelektu v psykholohii [Theoretical analysis of the concept of emotional intelligence in psychology]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Psychology*. Uzhhorod. Issue 3. pp. 20–23. [in Ukrainian].
6. Nosenko, E. (2004). Emotsiynni intelekt yak sotsialno znachushcha intehralna vlastyvist osobystosti [Emotional intelligence as a socially significant integral property of personality]. *Psychology and Society*, No. 4, pp. 95–109. [in Ukrainian].
7. Ryschak, N., Haponchuk, O. & Marukhovska, O. (2023). Rol emotsiinoho intelektu yak soft-skills u suchasnomu osvithnomu protsesi [The role of emotional intelligence as soft-skills in the modern educational process]. *Bulletin of Science and Education*, No. 6 (12). Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/157>. [in Ukrainian].
8. Temruk, O. (2014). Problema emotsiinoho intelektu na suchasnomu etapi rozvytku psykholohichnoi dumky [The problem of emotional intelligence at the present stage of development of psychological thought]. *Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution “Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University”*. *Pedagogy. Psychology. Philosophy*, Issue 33, pp. 207–223. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2014_33_26. [in Ukrainian].
9. Cherniavska, A. (2012). Emotsiynni intelekt – zapорука uspishnoho navchannia [Emotional intelligence is the key to successful learning]. *Youth and market*, No. 12, pp. 136–139. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_12_30. [in Ukrainian].
10. Shpak, M. (2011). Emotsiynni intelekt v konteksti suchasnykh psykholohichnykh doslidzhen [Emotional intelligence in the context of modern psychological research]. *Personality Psychology*, No. 1 (2), pp. 282–288. [in Ukrainian].
11. Bar-On, R. (1997). Emotional Intelligence Inventory (EQ – i). Technical Manual. Toronto, Canada: Multi-Health Systems. 564 p. [in English].
12. Gardner, H. (1993). Multiple intelligences: the theory in practice. New York: Basic Books. 304 p. [in English].
13. Mayer, J.D., Salovey, P., Caruso, D.R. & Sitarenios, G. (2001). Emotional Intelligence As a Standard Intelligence. *Emotion*. 432 p. [in English].
14. Mayer, J.D., Salovey, P., Caruso, D.R. & Sternberg, R.J. (Ed.). (2000). Models of emotional intelligence II. *Handbook of human intelligence* (2nd ed.). New York: Cambridge University Press. pp. 396–422. [in English].
15. Ryff, C.D. & Keyes, C.L.M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 69, pp. 719–727. [in English].

Стаття надійшла до редакції 28.09.2023